

A brit és külföldi unitárius társulat évi nagy-gyűlése.

Angol unitárius atyánkfiai f. év május 24-én tartották meg Londonban az essex-streeti egyházban, évi nagy-gyűléseket. Az ünnepély szónokának nagy hire, valamint a társulat munkálkodása iránti mind-mind fokozódó érdekelttség rendkívül népes gyülekezetet vonzott a mintegy 100 éve Lindsey Theophil, az angol unitarismus egyik zászlóvivője által alapított ódon stylum egyházba. Magasztos ének, imák s az Ap. Cselekedeteiről irt könyv VI. és VII. fejezeteiből kiszemelt versek olvasása után tiszteletes Coquerel Anastasz ur, a párisi világhírű reform. hitszónok, a szabadelvű kereszténység egyik kitünő apostola, lépett a szószékbe, s az Ap. Csel. VI. r. 11, 12, 14 verseiből vevén alapigéit, igazi keresztényi eszmékkel gazdag, s hozzá még angol nyelven elmondott beszéddel ragadta el hallgatóit. A jeles beszédet szándékunk lévén később irodalmunkba a K. Magvető útján átültetni, most csak annyit említenek meg, hogy a beszéd főtárgya a kereszténység első korbeli terjedése s a vallási szabadság és előhaladás ama nagy leczkéi, miket az István első vértanu történetéből vehetünk. Szónok állítása szerint a reformereknek a következő két nagy elvet kell szem előtt tartaniok: először: hogy ragaszkodnunk kell Krisztushoz, mint a vallásos élet kútfejéhez; és másodsor, hogy haladjunk folyton előre, és tökéletesítsük a munkát, a melynek bevégezését az Ur reánk bízta, a menyinyiben a keresztény vallás folytonos reformatio, mely mindig új meg új világosságot terjeszt s mind inkább inkább fejlődik. A keresztény vallás,— mondáigen jól eltalálva,—reformatioja a világnak, és reformatioja önmagának a szellemi fejlődés természetes törvényénél fogva, s hogy a keresztény vallást reformálhasuk: ragaszkodnunk kell Krisztushoz, a kútforráshoz.

A szabadon, irás és jegyzések nélkül elmondott s feszült figyelemmel hallgatott hitszónoklat után collecta volt a társulat ja-

vára, mi 750 forintra ment. Mire a gyűlés a bezáró himnus elneklése után rövid időre eloszlott.

Egy óra tájánt d. u. ismét özsze gyűlvén, az imaházban, Grundy J. Esqu. előlülése alatt titkár Spears ur érdekes jelentést olvasott fel a társulat egész évi működéséről. „A kereszténységben — ugymond — rendkivül figyelemre méltó jelenség ez idő szerint, hogy a felekezetek egyre szakitnak oly tételekkel, a miket századokon át lényegesen szükségeseeknek tartottak a keresztény vallás épségben való fentartására, azonban most a legmagasabb egyházi és társadalmi állású férfiaktól is tévelyeknek ismervék el, — melyek az egyházba egészen más forrásokból csúsztak be, mint a melyből mi vallásunkat meritjük, szóval, egy új reformatio hajnalának világos jeleit észlelhetni minden egyházban; a római katolikustól a legújabbán támadt sectáig, előbbre törő mozgalom kovásza van munkában; s minden theologiai kérdés, mely eddigelé minket más hitrokonnoktól megkülönböztetett, vitatás és újabb átvizsgálat alá van vonva, hogy eleget tegyen a gondolkozó elmék előhaladott értelmének s azon érdeklődésnek, a melyet egy észszerűbb és a szentirással egyezőbb vallás iránt érezni kezdettek. E szellemi iránynak tanujelül szolgálhat az is, hogy az 1871 évben több theologiai mű jelent meg, mint az irodalom bármelyik más osztályában. Üdvözöljük a theologia e növekedett tanulmányozását s a komoly gondolkodás mind ezen jeleit, nem lévén tudomány, mely annyira ébresztené a lelket, fejlesztené az emberek elméjét, s oly nagy befolyással lenne az egyéni és nemzeti boldogságra mint a vallástudomány, ha ez a keresztény igazságok iránti tisztelettel és szeretettel van összekötve. E végre semmi alkalmat nem mulasztott el társulatunk a maga segédforrásaihoz képest, hogy egyesitse azon egy közös cselekvésben s barátságos összeköttetésben azokat, a kiknek céljai hason irányuak s bel- és külföldön a vallásos kötelesség ezen mezején munkálkodnak.

A bel-missiót illetőleg: segédforrásaink legnagyobb részét honunk határain belől fordítók elvünk terjesztésére; felolvasásokat rendeztünk csaknem minden részében az országnak, a költségek nagyobb részét saját pénzalapunk fedezvén. Ezer meg ezer nagyobb és kisebb nyomtatványt küldöttünk szét az unitárizmus bibliaszerű elveinek terjesztése végett. Gyülekezeteink vallásos tevékenységét tanusítja az a tény is, miszerint jelenleg tizenkét új templom van épülőben, melyeket a mi pénzalapunk segedelmez. Hét vidéki tár-

sulatnak nyújtottunk 750 forintnyi segílyt missioi munkájokra, s buzditólag hívtunk fel tehetősebb gyülekezeteket a szükséggel küzdő kisded egyházak s állomások segíyezésére; mert egyetlen állomással sem szabad felhagynunk akkor, a midőn oly sokan sovárognak oly istentisztelet és vallásos oktatás után, a mely inkább egyezik az észszel és erkölcsi érzéssel, mint a melyet környezetökben találnak. Skócziai missiónk reményteljes. Glasgow városban most nyílt meg egy második egyház rendes lelkészettel. Sok itt az aratni való gabonánk, de nem kapunk elég munkást, elég lelkésznek vállalkozó férfiut. A calvinismusnak Skóczziában kemény tusája kezdett lenni a kor szellemével; unitárius és a velünk rokon universalista lelkészek egyre tartják vallási felolvasásaikat a skót helységekből, melyeket a nép szembetűnő kíváncsisággal hallgat s mind mohóbban fogadja és vásárolja vallásos könyveinket, röpiratainkat. Reményteljes jelek mutatkoznak minden irányban, hogy a skót nép vallásos életéről oszladoz a rideg és szűkelmü bigottság vastag köde s méltó, hogy társulatunk bőkezüleg támogassa Skóczziában működő barátainkat.

Könyv- és tract-osztály: Egyike korunk örvendetes jelenségeinek az unitárius irodalom iránt mind inkább növekedő érdekeltség. Ezelőtt néhány évvel még nagyon nehéz volt megnyerni valamely nagyobb londoni czéget unitárius munkák kiadására, vagy a Times hirlapot unitárius hirdetményekre. Mindez merőben megváltozott: és most hat hires könyvkereskedőnk van, a kik örömet vállalkoznak unitárius könyvek árulására, sőt a társulat maga is bátor volt saját könyvkereskedést állítani fel, melynek nem is képzelt szerencséje van. Könyvesboltunk soha sincs vásárlók nélkül. Legujabban a következő műveket adtuk ki: Vance Smith „a biblia és népszerű theologia“ czimű könyvének harmadik kiadását, a melynek nyomtatásjogát írója nekünk ajándékozta; Priestley „a keresztény vallás megromlásának történelme“ czimű könyvének második és Channing munkáinak harmadik kiadását, s Dr. Beard ily czimű könyvecskéjét: **Miért vagyok én unitárius?** Ennek is a nyomtatási joga ide van ajándékozva, s összesen 17,000 kötet nagyobb könyvön nyomtatva közelebbi gyűlésünk óta. A kisebb könyvek, tractok és röpiratok példányainak száma 107,500. A közelebbi tizenkét hónap alatt szétosztottunk ajándéku 3,120 könyvet és 106,000 tractot — kisebb nyomtatványt. A társulat szives háláját fejezi ki

több hölgynek és uraságnak beces könyvheli adományaikért, melyekkel a társulatot megajándékozták.

Külviszonyainkat illetőleg: kötelességünknek tartotuk barátságos közlekedésbe jöni a más országokbeli hitrokonokkal. Első helyen áll itt

Amerika, hol a mult évben tiszt. Ierson urnak mint az amerikai unitárius társulat nagy gyűlésére küldött legelső képviselő követünknek látogatása, s az ottani egyházakban tartott prédikálása szilárdította azon kötelekeket, a melyek köztünk s az egyesült államokban virágzó unitárius és universalista egyházak közt léteznek. A chicagói borzasztó égés miatt mindenökből kipusztult hitrokonaink irányában a részvét 27.850 forint adományban nyilvánult.

Franciaországban is vannak már mind-mind növekvő számmal, a kikhez hitbeli rokonérzelem kapcsol. A legmélyebb érdeklődéssel viseltetünk főleg a Coquerel Athanáz ur és lelkészársai fáradhatatlan erőfeszítésök iránt, a kik kimondhatlan nehézségek és gondok közepett munkálkodnak azon, hogy tisztább és észszerűbb vallás elveit mozdítsák elé hontársaik között. Küzdeniök kell a lelket elzsibbasztó babonáság ellen egyfelől, s egy borzasztó istentelenség ellen másfelől, azzal az erős meggyőződéssel, hogy az erkölcsi és vallásos érzést kell mindenekelőtt mindinkább kifejteni és erősíteni. mielőtt remélhetnék az ország újjászületését megérni. Coquerel urnak sikerült angol isteni tisztetletet is rendezni a sz. andré-i egyházban, hol ő maga tart egyszer havonként angol nyelvű szent szolgálatot. Választmányunk ide is szolgált könyvküldeményekkel.

A németországi protestáns egylettel is hitrokonias összeköttetésben vagyunk néhány év óta. 1871-ben szívélyes meghívást kaptunk az egyletnek Darmstadtba összehívott gyűlésére, hová el nem mehetvén, levél útján üdvözlöttük német hitrokoninknak egy második vallás-reformatio iránti kilátásait és törekvéseit, mint a mely reményünk szerint minden tekintetben méltó lenne a néphez, melynek az első reformatiot köszönjük. Jelenleg unitárius könyvek raktára van bérendezve Berlinben. Herschel ur kezelése alatt. Hollandiából is, hol az unitárius hitnézetek gyors haladásnak indultak néhány év óta, testvériségi üdvözeteket vettünk több velünk „hiszek egy“-ező szabadelvű reformertől.

Olaszországban nagy tehetségű s buzgalmu apostolunk van milánói tanár Bracciforti urban, a ki nyíltan vallja, tanítja és

terjeszti az unitárius vallást, más tanult és jeles férfiakkal, a kik minden alkalmat megragadnak szívébe csepegtetni a népnek, miként a vallás reformálása Olaszországban azon elvekre alapítandó, miket az angol és amerikai unitáriusok vallanak. Már is több ily szellemű könyv adatott ki olasz nyelven; Channing műveiből is néhány beszéd megjelent egy milánói havi közlönyben.

A magyarországi unitáriusokkal való viszonyunk kiélegető és használatos. E hitrokonaink ismét óhajtanának egy ifju embert (jövő octoberben) küldeni, teljesebb kiképeztetés végett a Manchester New College-be Londonban. Mi értesítettük őket az iránt, hogy a rendes 1000 forintnyi pénzsegély meg fog adatni azon ifju költségeinek fedezésére. A jelenleg itt levő papjelölt, Kovács János, folyó évi júliusban végzendi be tanulási idejét, s visszatérend hónapja. Nem csekély fontosságú eseménynek tartjuk, magyarországi hitrokonink közt a Channing műveinek magyar nyelven való megjelenését, az amerikai unitárius társulat segélyével.

Indiával is volt némi közlekedés, a menynyiben létezik ott néhány, nagyrésztint benszülöttekből álló gyülekezetünk; de nézetünk szerint most még csak irodalmi műveink által gyakorolhatunk némi hatást Indiában, terjesztve a valódi miveltséget, mivégre nem csekély mennyiségű könyvet küldöttünk oda részint szétosztás, részint egy Calcuttában állítandó könyvtár számára. Átalában most a szoros egyistenhívő Brahma Somaj, mely a keresztény nevet fel nem véve, keresztény elveket követ, lobogtatja Indiában az unitarismus zászlóját s célja a nemzeti törzsből sajátos jellegű termőfáját növesztetni a vallásos-erkölcsi életnek.

Elvégül, titkár buzditja az unitárius ügy barátait az anynyi oldalról igénybe vett társulatnak az eddiginél lelkesebb és erőteljesebb pártolására. Eddig csak egyes unitáriusok, úgyszólván rendes felhívás nélkül, segélyezték a társulatot éventei aláírással. „Követniök kellene, ugymond, az amerikai hitrokonok példáját, a hol évenként bizonyos ünnepnapra — november második vasárnapjára — nagyszerű adakozások rendezvék minden templomban, hová ilyenkor jól felkészülve jelennek meg a buzgó hivek. S e szerint az amerikai unitárius társulat évi bevétele rendszeren 100,000 dollár, míg az angol társulaté alig 5 vagy 6 ezer font sterling. Buzduljunk azért időnk és erőnk nagyobb mérvbeni feláldozására, hogy a vallásos élet és megújulás munkája hatályosabban mehessen elő. A más felekezetheliek gyakran vádoltak minket buzgalom hiányával

annak előmozdításában, a mit mi Isten igazságának tartunk. Aránylag lassu szaporodásunkat s imaházaink nem elég buzgó látogatását érvül használják fel a mi vallásbeli nézeteink ellen. Való, hogy mi mint felekezet igen gyors növekedéssel nem dicsekedhetünk, s kétségkívül bizonyos pontig magunkat is hibáztathatjuk e részben. Azonban kérjük vádolóinkat, gondolják meg, hogy az Isten országa nem ugy jó el, hogy az emberek észrevehetnék. Egyházunk lassu növekedése nem lehet a mi hibánk, nem lesz a mi hibánk és gyalázatunk akkor, ha kötelességünket istenesen megteszszük. Mi hiszszük, Isten azzal a magasztos hivatással bizott meg minket, hogy az örök igazság templomát építsük fel, melyet az idő keze s e világ semmi viszontagságai sem lesznek hatalmasok öszszerombolni. Ennélfogva mi nem várhatjuk munkánknak azt a közvetlen eredményét, mint valamely ideigtartó diadalivnek művésze. A mester, a kinek mi szolgálunk, csak a lelkes és hű munkásságot kívánja tőlünk; a sikert bizvást reá hagyhatjuk. És már is nyilvánul egy erős sejtelen, mind világosabb meggyőződéssé válva a kereszténységben, hogy a mikor eljő az idő, mert el kell jönie, a melyben a hitfelekezetek nagyban elviselt, elnyűtt credóit ujra átnézzék, átalakítsák, az unitárius hittan is ott lesz igényeivel, a miket nem lehet fontolóra nem venni a jövő egyházának szervezésekor.“

A jelentés és számadás helyeslése s kinyomatásuk meghatározása után elnök üdvözlő a más országok küldötteit. A társulat működéséről megjegyze, hogy az soha senu volt telvébb étellel és buzgalommal mint jelenleg, egyiránt munkás újabb egyházak alapításában mint oly irodalmi művek kiadásában, a melyek alkalmasok a vallás tiszta és magasztos elveit terjeszteni el Angolhon és más országok népei között. Elnök koránt sem hiszi, hogy az igazság csupán az unitárius vagy bármelyik hitfelekezetnek volna kizáró birtokában, azonban úgy érzi, mintha az unitarismus inkább őszhangzanék a kor szellemével és érületével mint az országnak akármelyik más vallása. Ha azért valójában becsüli egy unitárius keresztény a maga vallását, mint legdrágább kincsét, áldozzon is érte, még pedig azzal a bőkezűséggel, mint áldoznak az amerikai hitfelek öszszes egyházuk közczéljaira stb. stb.

B o w r i n g u r, a tisztos ősz, mint egyedül fennálló töredéke ama kitünő férfiaknak, a kik öszszecsatolvák a társulat születésével, nagy lelki gyönyörködéssel állítja szembe a jelent a multtal s szem-

léli azon irány-hullámok mind inkább terjedő, erősbülő gyűrűzetét, melyek a jobbról a legjobb felé viszik az emberiséget. Nagy előhaladás történt Indiában az egy igaz Isten tiszteletében. „Jelen voltam, ugymond, a Brahma Somaj templomában, midőn ez Calcuttában csaknem egymaga állott az egész országban, s azóta már száznál több templomban hirdetik az Egyetlenegy lény tiszteletét, a ki nek nincsen második vagy harmadik személy társa. Ugyan e haladás szemlélhető a Buddhistáknál. Ők is tanulnak, vizsgálódnak; s a buddha-vallás főnöke maga mondotta nekem: „Ne gondoljátok, mintha mi szemünket behunynók a bölcsék tanításai elől; mi elvetjük saját könyveinkből mind azt, a mi a jelen bölcsészet fölfedezéseivel meg nem egyeztethető“. S a Mahomedánusok közt is észlelhető előhaladás: valahová ők Afrikában bevihetik az arab nyelvet, azzal együtt beviszik az egy Isten tiszteletét is. A világ minden részében fel van ébredve a vizsgálódás szelleme, a mi nem maradhat nagyszerű befolyás nélkül a népek lelki életére. Több unitárius van azoknak keretén kívül, a kik e nevet hordják, mint a menyuyi ezen belől van. Azért kötelességök oktatni, nevelni a közvéleményt stb.“

Titkár jelenti, hogy három levelet vett N é m e t o r s z á g b ó l: a német protestáns-egylet elnökétől Dr. Bluntschli-tól, bremi luth. lelkész Dr. Manchot-tól, s berlini egyetemi jogtanár b. Holtzendorftól, a kik a protest. egylet követeiképpen bár igyekeztek az unitár. társulat jelen nagy-gyűlésén megjelenni, de legyőzhetlen akadályok mián a nagy utat jelenleg nem tehették meg, s a személyes találkozás iránti forró óhajuk valósulását a jövő évre kelle halasztaniok. A levelekben az angol unitárius hitrokonaik iránti legmelegebb rokonszenv hangja nyilatkozik s az a mély meggyőződés, hogy a protestantismus jövőjének alapja nem lehet más, mint az egyház életének az újabbkori miveltséggel és tudománynyal való őszinte kibékülése.

M a r t i n e a u u r a társulat nevében üdvözli a keleti és nyugoti continensek vallásos társulatainak megjelent képviselőit. „Figyelemre méltó jelenség — ugymond — hogy évről évre mind növekedik a többi nemzetek képviseltetése a társulat gyűlésein. E tényben korunk jellege nyilatkozik a vallásos átalakulást illetőleg, a mely, most sokkal mélyebben működik és nagyobb szerű czélok felé irányul, mint e társulat korábbi szakaszában. E társulat tisztán unitárius társulat, s egy ily társulat követéül jelent meg amerikai

hitrokonunk is, azonban hogyha németországi barátaink itt e gyűlésben jelen volnának, nem viselnék a képét teljességgel semmi egyháznak, a mely unitárius nevet visel, ők csupán jelképezői lennének itten bizonyos eszmék és vélemények hallgatag mozgalmának, a mely újabb időben több-több lelket ragad meg, a kik tulajdonképpen nem tartoznak valamely külön egyházhoz, de mégis öntudatával bírnak az elvek és érzelmek bizonyos egységének és hasonlóságának. Így azon kitünő hitszónok, kinek ma reggel szerencsések valánk ékes beszédét hallgatni, egy oly egyház képviselője gyanánt van itten, a mely francia protestáns vagy reformált nevet visel. E szerint a mi egységünk nem anyuyira névben, mint érzelemben s a feladat közös voltának öntudatában áll. A katolikus és protestáns egyházakban történő mozgalmakra nem tekinthetünk a nélkül, hogy észre ne vennők az eszmét, mely ama rokonérzelmek alapjául szolgál. Mi történt a katolikus egyházban? Egy ember csalatkozhatlanságának nyilvános kiküáltása. S mi történik a protestáns egyházban? Mindenfelé látjuk a lényegeseknek tartott orthodox tanok szétporlását, mint egykori bálványképek büverejének eltüntét. Felettébb ritkán hallani most igazhíttű szószékekről az emberi természet romlottságát, eredendő bűnt, Krisztus engesztelő áldozatát s több ily dogmákat még csak érinteni is, a melyeket néhány éve még az idvezítő hit jelvényeinek tartottak. Az orthodoxyának van mégis egy czikkje, a melyhez még mindig ragaszkodnak, s ez Krisztus megtestesülése (incarnatiója), oly tünemény ez, mely nagyon hasonlít ahoz, a mi a katolikus egyházban véghezment. Az emberek eleitől fogva forrón vágytak találhatni valamely külső isteni tekintélyt, a mely az istent összekötné az emberrel bizonyos meghatározott, concret, történelmi tényben, olyatén személyiségben, a kihez ragaszkodhatnának, s a kinek közbenjárása által, nem egyenes uton, képesek lehetnének saját váltságokat, üdvöket megszerezni. A csalatkozhatlanság dogmája a kathol. egyházban arról tesz bizonyosságot, hogy sokan ezt a tekintélyt egy élő emberben kívánják bírni; a megtestesülés hívói a végelhatározó tekintélyt egy történelmi emberben akarják bírni, kikerülvén azt, a mire miveltebb korunk törekvése irányul, — hogy t. i. minden ily közvetítő tekintély nélkül, minden egyéni lélek egyenes viszonyban áll a minden lelkek teremtőjéhez és urához — (tetszés.) E mozgalmak tehát olybá veendők, mint végleges erőlködések ama tannak kike-

rülésére, mely az emberi lelket egyenes és személyes viszonylatba akarja teinni a világosság atyjával; s azoknak, a kik e tannak vallói, bármiként nevezzék is magokat, kötelességük védeni az evangéliom igazságát, s kinyilatkoztatni, hogy a mult idők nagy szellemeinek, a kik úttörői voltak az új vallásoknak, nem lehet, nem szabad, hogy közéjük és az Isten közé tolakodjanak. Az ő küldetésök csupán az volt, hogy embertásaiknak segílyt nyujtsanak, melynél fogva saját személyes viszonyukat föltalálhassák: de ha e viszony fel van már találva. szükség, hogy az független és egyenes legyen, a melyben, az eldödeik iránt tartozó hálaérzelem mellett, lehessen élő közlekedésök a lelkek atyjával. Franciaország az uralkodó hatalom üldözései által már régen meg lön fosztva népessége legnemesb részeitől, s oly állapotba sülyesztve, a miből soha egészen és szellemileg fel nem gyógyult, egy lelketlen, nem — való katholicismussal és egy gyenge s küzködő protestantismussal; de bármilyen csekély volt a protestáns egyház, tagjai között voltak található Franciaország femköltebb szellemei; s ez idő szerint a francia protestántismus képviselői résztvevén az angol unitariusok istentiszteletében, férfias, szabad lélekkel elismerték azon eredményeket, mikre ez ország protestántismusának mulhatlanul vezetnie kellett. Ez új tény. A közelebbi nemzedéknél még lelki felháborodást okozott volna ily benső testvéresülés az angol unitáriusokkal. . . . És kinek köszönhető e változás? Kiválóan a Channing műveinek, a melyek francziára is átfordítvák s az unitárizmusnak oly állást vívtak ki, a milyent soha sem foglalt el azelőtt. — Továbbá az angol unitárizmus sok hálával tartozik Amerikának is, melynek képviselőjét Lowe urban van ma szerencsénk tisztelhetni. Vannak kik kétségbevonják a mi hála kötelezettségünket azon szabad szellemelek miatt, a kik ujabb időkben Bostonból támadtak, mintha ezek homályt vetettek volna a felekezetre, melyből kikeltek; de én részemről soha sem osztottam e nézetben. Nem osztottam Parker Tivadart illetőleg, (tetszés), s midőn az ő könyvei először jöttek Angliába, érzém, hogy habár sok dologra nézve nem vagyok vele egy értelemben és nem helyeslem a szigort, a melylyel olykor meggyőződését kifejezte, ő mindamellert is a jövőnek igaz prófétája. Nem átalom ugyanazt mondani azon radicalis pártról sem, mely az unitáriusok közül vált ki, mert habár nem egyezem is velök, lehetetlen az őket lelkesítő szellemet észlelni, és nem érezni, hogy a mi téves nálok, el fog enyészni, mialatt a mi jó az ő tanításaikban,

maradandó lesz. Bármennyire különböznek is nézeteim ama férfiakétól, mint Frothingham, Abbot és Conway, elég nagy terjedelmű az Isten világtengere, nyitva áll az mindenki előtt, a legkülönbözőbb hajók is szedelhetik annak hullámit. — Németországi barátaink ámbár nincsenek jelen, de leveleik által kifejezték rokonszenvöket. Menynyire változott a világ Németország iránti viszonyainkra nézve is! Egypár évtizeddel ezelőtt a művelt angol is még sokat gunyolódott a német metaphysicával és rationalismussal, egyiket némi tulfeszült holdkórosságnak, a másikat forradalmi szellemességnak tartván. Részemről meg kell vallanom, hogy kora ifjúságomban a Lessing és Herder könyvei a legmélyebb hatást gyakorolták szellemem fejlődésére. A mi a német vallási viszonyokat illeti: erős meggyőződés, hogy egy új reformatio hajnalik ezen országra, a mely arányos mérvben álland e nemzet roppant terjedelméhez, és hogy a német kereszténység oly nagyszerű leendő szellemi erejére, mint a német birodalom Európára kiható politikai befolyására nézve. (hoszszas tetszés.)“

Mellőzve a többi határozati javaslatot, csak azt említem meg, a mely így hangzik: „A gyűlés véleménye szerint az 1870-ki népnevelési törvény oly pontokat foglal magában, melyek a vallásos egyenlőség elveit megsértik.“ A javaslat nagy többséggel el lön fogadva. Javaslattervő így végzö: „Hagyassék ki a népnevelési törvényből mindaz, a mi oda vezethet, hogy a gyermeknevelés egyházi kezekre bizassék. Legyenek a nemzeti iskolák valódi iskolák, a hová a pap mint pap nem teheti be lábát, hanem kezelje a nép maga saját iskoláit, a pap maradjon papnak és szentelje magát szívvel lélekkel a nép vallásos nevelése és üdvezítése magasztos feladatára. (Nagy tetszés.) —“

A Collatio (ozsoma) másnap délután tartatott a kristály palotában, mintegy hatszáz személyre szánt terítékű asztalnál, rendkívül számos hallgatóság jelenlétében. A szebbnél szebb pohárköszöntések és beszédekből helyszüke miatt csak némi töredéket közzölhetünk.

A királyné és az egész világ polgári s vallásos szabadságát éltető köszöntés után elnök Grund y Esqu. a Társulat virágzását köszöntette fel. „Melegen fogadhatjuk, ugymond, e toasztot, mert hisz az „édes magunkért“ van. És ha körültekintek e teremben, mely telve felekezetünk férfi-diszével, virágával s kellemesítve a más nem szépségével, nem lehet nem éreznem, hogy van hatalom

e társulatban, a minőt még soha sem fejtett ki.“ S itt elnök újra felemlíti egy csarnok építésének szükségességét a fővárosban, mely lenne központi gyüldéjük, s mely egy első rangu vallásos könyvtárt foglalna magában. Felemlíti továbbá, hogy évenkénti Collecták rendeztetnének minden egyházaikban, alkalom adatván a gyülekezeteknek szabad akarat szerinti áldozattételre a társulat számára. Ezen eljárás meg fogja ismertetni a társulat létezését, a közönségnél minden férfival, nővel, gyermekkel, s elüzi azt az országszerte elszórt téves véleményt, mintha e társulat egy csupán londoni unitárius társaság volna. sat. —

Ezután elnök felköszöntve Coquerel ur egészségét s a társulat háláját kifejezve „nemes és szivreható“ beszédéért „reményét nyilvánítja az iránt, hogy a francia alkotmányos szabadság nem sokára meg fog szilárdulni hasonlóan az angolokéhoz. Coquerel nem tudna önmagával kibékülni, hogy ha köszönetet merészelve elfogadni az angol néptől s különösen az unitárius felekezettől, a melyek oly nagyszerű bizonyosságát adták az ő hazája, városa és egyháza iránti bőkezűségöknek. „Egy barátunk, tegnap — folytatá a jeles hitszónok — valami új dolognak nevezé azt, hogy mi egymást hitfelekül ismerjük el. Részemről, ámbár én a „szabadelví keresztény“ névvel tartok, mivel így nevezve magamat, ez által azt jelentem ki, hogy más keresztények nem oly szabadelvíűek mint kellene lenniök, de azért ez unitárius névtől sem borzadtam soha vissza (tetszés). Én ezt nagy és jó névnek tartom. Vannak, kik olykor bámulnak azon, midőn azt mondom, hogy én is unitáriusnak tartom magamat; az ilyeneknek így szólok: „Olvassátok csak a bibliákat s az új testamentumot, meglátjátok, ki volt az első unitárius“. Egész lelkemből óhajtom, bár angol és amerikai „liberalis keresztények“ és unitáriusok, midőn Párisba jönnek, meglátogatnák a mi sz. honoré-utczai kisded egyházunkat, a hol jelenlétök, tekintetök s jóakaratak által segédül lehetnek az egy közös ügyben küzdőknek. A mi az unitarizmus jelen állását s kilátásait illeti Franciaországban, engedjétek kinyilatkoztatnom, hogy a jelen válságos állapothoz hasonló még soha sem értünk. Franciaország két száz év óta inog a romai katholicismus és atheismus között, és lehetetlen ránézve ezeknek egyikében is nyugtot találnia. Franciaország felvilágosultabb, hogysen r. katholikus legyen, és r. katholikusabb, mint hogy oly felvilágosult legyen, mint lennie kellene. Ez a jelen helyzet, mely a francziák nagyobb

részére nézve merőben tarthatatlan. Ők nem hihetnek el afféle dogmákat, melyek szerint egyetlen ember esze és lelkiismerete csalatkozhatlanságába kelljen hinniök, minden más embernek csak azért levén esze és lelkiismerete, hogy hallja és engedelmesen elfogadja a mit az az egy ember mond neki. De másfelől abban az atheistikus állapotban sem maradhatnak. Mi lehet immár e kettő között? Ott van az evangelium, ott az igazság, ott a keresztény szabadelvűség, az unitarizmus; csak hogy ők mind ezt nem tudják. Néme-lyikök elmegy hallgatni a protestáns orthodox papokat. Az első hatás közönségesen jó; megszabadulnak sok oly dologtól, a mit nem hordozhatnak tovább, de a második benyomás gyakran egészen más, s arra a gondolatra jönek, hogy az orthodox kereszténység olyan másodrendű, másodkézből való romanizmus. Nem tudják, hogy valami egyéb is van; kevesen közülök most, az újabb események óta, kezdenek hozzánk jöni. Nem tehetem, hogy egy különös esetet meg ne említsék. A napokban egy tisztas aszszonyság látogat meg, mutatja nekem végrendeletét, a melyben e sorok valának olvashatók: „Mint-hogy Párisban nem létezik Channing tana és hite szerinti isteni-tisztelet; megtiltom, hogy temetésem vallásos szertartással történ-jék“. „Ugy hiszem, mondá, hogy az ön tana a Channing hitével rokon; eltemethet-e ön engem azon elvek szerint?“ „Én — mon-dám — más elvek szerint nem tehetek semmi szent szolgálatot; mert azok az én saját elveim“. A jó öreg aztán megváltoztatá e pontot s e szókat tevé az előbbie helyére: „Mint-hogy Párisban található módját, hogy a Channing elvei szerint mehessen végbe az én végtisztességem, ahhoz képest kívánom az én temetésemet“, s itt következik az én nevem. Ime a Channing neve mily hatalmassá kezd válni a világon, s diadalokat nyerni számunkra. Nekünk minden erőnkkel ragaszkodnunk kell az általa védett elvekhez. Tudatunk kell a világgal azt, hogy léteünk. Itten ti rendkívül sokat használhattok azoknak, a kik a tiétekkel rokon hitet vallanak más országokban. Ti erőteljes és szépszámu testület vagytok; és szives pártolástokkal előmozdithatjátok a mi munkánkat, a mely sok nehézséggel küzd. Párisban mi nem csak unitárius isteni tiszteletet szükségelünk, hanem oly nyilvános felolvasásokat is, melyekben a mi elveink rendszeresen fejtegettetnének. Reménylem, hogy a mi köztiszteletben álló barátunk, volt straszburgi tanár Colani nemsokára néhány felolvasást fog tartani azok számára, a kik tudni óhajtják, mi a vallás és a vallásos szabadság. Még csak egy szót. Nekem már volt atyafiságos

társalgásom angol és amerikai szabadelvű keresztényekkel és unitáriusokkal; s ohajtánék mentől előbb ily elveket valló magyarokkal is találkozni, hogy mindnyájunkat minél szorosabb kötelek fűzenek egybe, s tegyenek egy erős előcsapattá Isten nagy hadi seregében stb, (hangos tetszés.)

Valamit a szépiből is. Elvégül egy amerikai igen mivelt író nő mrs. Julia Howe szólott nagy elmésséggel. Többi közt felemlítette, hogy az amerikai unitárius felekezet hölgyeket is veszen fel lelkészi hivatalra, hogy vannak már rendesen beiktatott tiszteletes nő lelkészek, a kik közkedvességben vannak községeiknél. „Alig egy éve, ugymond — magam is szerencsés voltam kedves barátnőm, tiszteletes Celia Burley beiktatási ünnepélyén jelen lehetni. Ez alkalommal én tartám a beajánló beszédet, s úgy hiszem a gyülekezetnek nem volt szüksége az én buzdításomra, s kivált a férfiak lovagias érzelve önként buzdult fel, midőn egy hölgy keze lobogtatta Krisztus fehér zászlaját. Hadd szóljak egy szót Franciaorságról is. A francia-porosz háboru halálküzdése az én szívemre is éles tördőfése volt. Akkoron mélyen elsomorodva felkelék s mondám: „Miért nem egyesülnek a kereszténység, a világ hölgyei eme borzasztóságok meggátlására?! Bizonyára ha a nők felkelnének, magokhoz véve nővéreiket és az anyákat, a háboru ördöge kiüzetnék a világból — (hangos tetszés). Ez az én hitem s köszönöm az én istenemnek, hogy alkalmat adott nekem cz egy szó kimondására.“

Ezzel a gyűlés bevégeződött, közbe-közbe vidám karéncz gyönyörködtetvén a közönséget.

Kr.